

Я.І. Вахула, Х.С. Бесага, І.В. Луцюк, Н.М. Кос
Національний університет „Львівська політехніка”
кафедра хімічної технології силікатів

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СИНТЕЗУ НА СТРУКТУРУ І ВЛАСТИВОСТІ ФОСФАТНОГО СКЛА

© Вахула Я.І., Бесага Х.С., Луцюк І.В., Кос Н.М., 2010

Встановлено вплив Na_2O і MoO_3 на температуру склоутворення фосфатного скла під час використання розчинової технології. Показано, що структура скла залежить від технології його отримання.

The influence Na_2O and MoO_3 on the glass formation temperature of the phosphate glass on the basis of solution technology it was determined. The structure glass dependence of technology its obtaining it was showed.

Легкотопке скло широко застосовують у різних галузях промисловості. На його основі одержують припої для вакуумної техніки, силікатні фарби, декоративні покриття. Існують відомості про застосування порошків легкотопкого скла як активного наповнювача полімерних композицій [1]. Для одержання легкотопкого скла найчастіше використовують бор-, фосфор- та плумбумвмісні склотвірні системи [2–5].

Більшість складів фосфорвмісного скла характеризуються низькою температурою розм'якшення та високим значенням ТКЛР [6], що дозволяє використовувати його для спаювання з відповідними металами та формування на його основі поліфункціональних покриттів. Введення в склад такого скла лужних оксидів і молібден оксиду дає змогу внаслідок їх специфічного впливу знизити в'язкість, температуру розм'якшення до $300\text{ }^\circ\text{C}$ та підвищити адгезію до підкладу [7].

Здебільшого легкотопке скло одержують традиційним методом – переохолодженням розтопу шихти, а також за розчиновою технологією [5, 7]. Остання дозволяє знизити температуру склоутворення та енергозатрати на одержання скла.

Метою досліджень є отримання легкотопкого скла системи $\text{Na}_2\text{O}-\text{P}_2\text{O}_5-\text{MoO}_3$ з максимальною низькою температурою склоутворення на основі розчинової і шихтової технологій та порівняння одержаних результатів.

Результати досліджень. Згідно з [8] ділянка склоутворення в системі $\text{K}_2\text{O}-\text{P}_2\text{O}_5-\text{MoO}_3$ перебуває в межах (мас. %): K_2O 5–25, P_2O_5 15–45, MoO_3 30–80. Автор [9] одержав легкотопке скло натрієвомолібденофосфатної системи, в якій вміст оксидів становив (мас. %): Na_2O 4,2–8,0; P_2O_5 19,3–36,7; MoO_3 55,3–76,5. Враховуючи наведені результати, у цій роботі вибрано дві серії складів: у першій з яких вміст Na_2O становить 5 мас. %, а в другій – 15 мас. %. Вміст P_2O_5 становить 15–45 мас. %. Хімічні склади синтезованого скла наведено в таблиці.

Склади синтезованого скла

Номер складу	Хімічний склад, мас. %			Температура склоутворення, $^\circ\text{C}$	
	Na_2O	P_2O_5	MoO_3	розчинова технологія	шихтова технологія
1-2	5	20	75	555	550
1-4	5	30	65	515	540
1-6	5	40	55	460	515
3-1	15	15	70	445	460
3-3	15	25	60	435	485
3-5	15	35	50	445	485

Скло одержували за двома технологіями. За першою – розчиноюю – окремо готувались водні розчини інгредієнтів $\text{Na}_2\text{MoO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, $(\text{NH}_4)_2\text{MoO}_4$ і $\text{NH}_4\text{H}_2\text{PO}_4$ з концентрацією 0,5 г/мл; 0,26 г/мл; 0,21 г/мл відповідно. Після цього їх зливали для одержання робочого розчину в такому порядку:

Отриманий розчин був однорідним і прозорим. Порушення порядку зливання приводило до його помутніння та знепрозорення. Приготований розчин сушили за температури 120 °С. Одержаний висушений порошок розтирали в агатовій ступці та просіювали через сито № 008. За другою технологією вищевказані солі зважували згідно з розрахунком і спільно розтирали. Подальше оброблення сировинної суміші не відрізняється від попередньої.

Для визначення температури фазових перетворень одержаних порошоків під час термооброблення їх у тонкодисперсному вигляді наносили на сталеві пластини, нагрівали в градієнтній печі в інтервалі 270–850 °С протягом 30 с з подальшим швидким охолодженням. При цьому фіксували характерні температури, зокрема спікання, початок топлення суміші та склоутворення.

У першій серії складів ($\text{Na}_2\text{O}=5$ мас. %) у разі збільшення P_2O_5 від 15 до 45 мас. % в системі температура топлення порошку і одержання склофази стрімко знижується. Особливо виразно ця тенденція спостерігається в зразках, одержаних із розчинів. Так при вмісті 15 % P_2O_5 температура склоутворення становить 555 °С, а при 45 мас. % – 460 °С. Варто відмітити, що всі суміші, одержані з розчинів є більш легкотопкими порівняно зі складами, одержаних із шихти.

У другій серії складів скла ($\text{Na}_2\text{O}=15$ мас. %) спостерігається різке зменшення температури склоутворення, яка не перевищує 485 °С. До того ж, відчутного впливу P_2O_5 в склі, як це спостерігалось в першій серії, не видно. Спостерігається навіть підвищення температури склоутворення. Можна, однак, стверджувати, що і в цій серії суміші, одержані з розчинів, є більш легкотопкими. Так в порошок № 3–5 ($\text{P}_2\text{O}_5=45$ мас. %) температура склоутворення є найвищою і становить 485 °С, а найнижча (435 °С) належить порошку з розчину з вмістом P_2O_5 25 мас. %.

Причину різної температури склоутворення однакового складу суміші, але одержаної різним способом необхідно шукати в хімічних перетвореннях інгредієнтів водних розчинів та зміні структури самого скла.

Тому виникає інтерес встановити причину зміни властивостей за однакового складу, структурних змін, які виникають у склі у разі переходу від традиційно звареного до одержаного за розчиноюю технологією.

Як було встановлено раніше [10] у водному розчині цієї системи відбуваються хімічні процеси з утворенням молібденової кислоти та метафосфату натрію, які мають низьку температуру топлення. У результаті виникають легкотопкі евтектики цих сумішей, здатні під час переохолодження утворювати скло.

Загальний спад температури склоутворення всіх складів другої серії певною мірою є зрозумілим, якщо врахувати значення Na_2O , як модифікатора структурної сітки. Думається, що додаткове введення Na_2O в скло призводить до руйнування неміцних зв'язків Р-О-Р з утворенням ще більш послаблених зв'язків Р-О-На.

Будова фосфатного скла значною мірою визначається будовою аніонного каркасу, тобто способом поєднання структурних одиниць. Основним структурним параметром, що визначає характер аніонної матриці скла є співвідношення $R = \frac{M_x\text{O}}{\text{P}_2\text{O}_5}$, де $M_x\text{O}$ – загальна сума оксидів-

модифікаторів. Згідно з цим при $R=1$ утворюється метафосфатна матриця, при $R>1$ – пірофосфатна, а при $R<1$ – ультрафосфатна. Більшість фосфатного скла є нестійкою. Найстійкіше скло утворюється в частині мета- та ультрафосфатів. У склі з великим вмістом лужного оксиду переважають пірофосфатні групи, що робить їх нестійкими. Одержане скло за величиною R належить до пірофосфатного ($R=1,22\dots 5,66$), проте із збільшенням вмісту Na_2O наближається до метафосфатного.

Як видно з таблиці, зміна концентрації MoO_3 є не настільки впливовою, як Na_2O . Це цілком зрозуміло, якщо врахувати силу зв'язку цих іонів з киснем у структурі скла.

Структуру скла системи $\text{Na}_2\text{O}-\text{P}_2\text{O}_5-\text{MoO}_3$ досліджували методом ІЧ-спектроскопії поглинання (рисунок). Спектри поглинання порошоків скла складу 1-2, одержаного з шихти (скло 1) та з розчину (скло 2) записувались в діапазоні $400-4000\text{ см}^{-1}$ на приладі "Specord-80 IR".

На ІЧ-спектрі поглинання присутні смуги, що відповідають фосфорнокисневому структурному елементу склотвірної матриці. Зокрема, в діапазоні ($1000-1100\text{ см}^{-1}$) знаходиться область поглинання іонних зв'язків P-O. Ланцюговий зв'язок P-O-P пов'язаний зі смугою поглинання $850-950\text{ см}^{-1}$. Деформаційні коливання тетраедру $[\text{PO}_4]$ відповідають смузі коливань $450-500\text{ см}^{-1}$.

На спектрі поглинання склопокриття скла дві найінтенсивніші смуги знаходяться в діапазоні $1025-1150\text{ см}^{-1}$. Таку саму інтенсивність має смуга поглинання $450-500\text{ см}^{-1}$, що відповідає деформаційним коливанням тетраедру $[\text{PO}_4]$. Смуга $800-850\text{ см}^{-1}$, пов'язана з валентними коливаннями в ланцюговому зв'язку P-O-P.

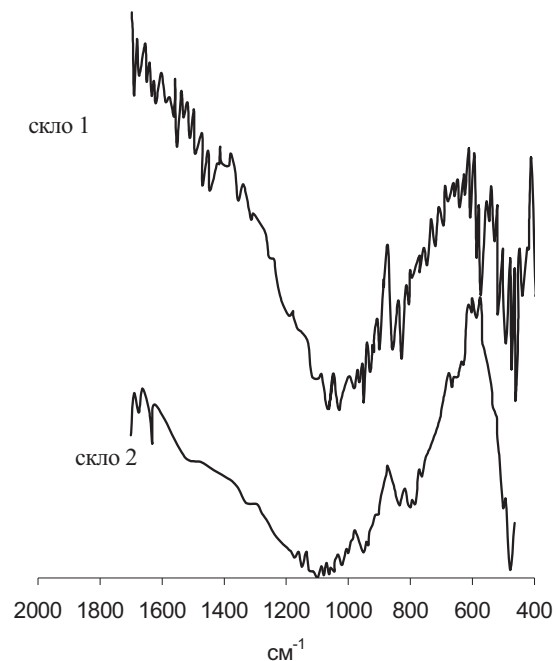
Крім того, на обох спектрах присутні максимуми поглинання в діапазоні $2200-3300\text{ см}^{-1}$, що відповідають коливанням груп OH, що може свідчити про наявність слідів H_2O в склі. Оскільки скло містить гігроскопічний компонент P_2O_5 , можливим є утворення метафосфатної кислоти HPO_3 (зв'язки -P-O-H) [11].

Під час зіставлення спектрів поглинання скла досліджуваних зразків спостерігається тенденція до зміщення максимуму основних валентних коливань структурних угруповань склотвірного каркасу скла 2 у височастотну область. Для скла 1 і скла 2 смуги коливань іонних, ланцюгових, деформаційних зв'язків [P-O], зв'язків Mo-O і груп OH є однакові. Скло 1 і скло 2 відрізняються лише найінтенсивнішими максимумами $1028, 1064$ і 1100 см^{-1} відповідно, що свідчить про міцніші хімічні зв'язки в структурних елементах каркасу скла, отриманого з розчину (скло 2).

Що стосується структурного значення молибдену в склі, то на спектрах зразків скла положення максимуму поглинання зв'язку Mo-O (936 см^{-1}) практично незмінне. Тобто, атоми молибдену, ймовірно, утворюють іонні зв'язки з елементами каркасу (P-O-Mo), оскільки максимуми поглинання їх на спектрах збігаються.

Висновки. Температура склоутворення в системі $\text{Na}_2\text{O}-\text{P}_2\text{O}_5-\text{MoO}_3$ залежить, зокрема, від технології одержання скла. Використання розчинової технології дозволяє за рахунок хімічних перетворень одержати сировинну суміш з низькою температурою топлення та склоутворення. Зміни, які спостерігаються в структурі скла, свідчать про вищий ступінь зв'язання склоподібного каркасу.

1. Пат. 1785402 ЕПВ, МПК С 03С 3/087 (2006.01). № 06023069.5. Стеклонаполнитель для поликарбонатного полимера. Glass filler for polycarbonate resin and polycarbonate resin composition. Заявл. 06.11.2006. Опубл. 16.05.2007. 2. Бобкова Н.Т., Хотько С.А. Легкоплавкие стекла на основе боратной системы // Стекло и керамика. – 2004. – № 6. – С. 5–7. 3. Радишевская Н.И., Егорова Л.А., Шульпеков А.М., Верецагин В.И. Пигменты на основе молибдофосфатов железа и кобальта для легкоплавких эмалей // Стекло и керамика. – 2003. – № 1. – С. 24–25. 4. Родцевич С.П., Елисеев С.Ю., Тавгень В.В. Легкоплавкая химически стойкая эмаль для стальной посуды // Стекло и керамика. – 2003. – № 1. – С. 25–27. 5. Барабанов А.И., Елюкова Н.В., Тагильцева Н.О., Халилев В.Д.

Инфракрасные спектры стекла системы $\text{Na}_2\text{O}-\text{P}_2\text{O}_5-\text{MoO}_3$

Легкоплавкие цветные стекла для декорирования листового стекла // *Стекло и керамика*. – 2005. – № 10. – С. 25–26. 6. Вахула Я.І., Бесага Х.С., Козій О.І. ІЧ-дослідження скла системи $\text{Na}_2\text{O-SiO}_2\text{-MoO}_3\text{-P}_2\text{O}_5$ // *Тез. II наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку виробництва силікатних матеріалів*. – Львів, 25–26 вересня 2008. – С. 80–82. 7. Мацигін М.Я., Бесага Х.С., Вахула Я.І. Приготування фосфатних склоутворювальних розчинів із забарвлюючими компонентами // *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. – 2007. – № 590: Хімія, технологія речовин та їх застосування. – С. 320. 8. О Мазурин.В., Стрельцина М.В., Швайко-Швайковская Т.П. Свойства стекол и стеклообразующих расплавов: *Справочник. Т. III, ч. 2: Трехкомпонентные несиликатные окисные системы*. – Л.: Наука, 1979. – 486 с. 9. Павлушкин Н.М., Журавлев А.К. *Легкоплавкие стекла*. – М.: Энергия, 1970. – 144 с. 10. Вахула Я.І., Мацигін М.Я., Бесага Х.С., Жук Л.В. Процессы, протекающие в бор- и молибденсодержащих фосфатных стеклообразующих растворах // *Журнал прикладной химии*. – 2008. – Т. 81, вып. 5. – С. 718–720. 11. ИК-спектроскопия в неорганической технологии / Р.Ю. Зинюк, А.Г. Балыков, И.Б. Гаврыленко, А.М. Шевяков. – Л.: Химия, 1983. – 160 с.

УДК 666.762

І.В. Луцюк, І.Д. Борщисин

Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра хімічної технології силікатів

АЛЮМОМАГНЕЗІАЛЬНА НАНОДИСПЕРСНА ШПІНЕЛЬ, ЛЕГОВАНА ЙОНАМИ ХРОМУ (III)

© Луцюк І.В., Борщисин І.Д., 2010

Розглянуто можливий механізм ізоморфного заміщення в структурі шпінелі. Цитратно-гелевим методом одержано нанодисперсний порошок шпінелі. Встановлено, що монофазність порошку досягається за співвідношення $\text{Al}_2\text{O}_3/\text{MgO}=3:1$.

It was analysed the possible mechanism of the isomorph in the spinel structure. The spinel ultraline powder is obtained by citrate-gel method. It was determined that monophasic of the powder attain under the correlation $\text{Al}_2\text{O}_3/\text{MgO}=3:1$.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Шпінелі є важливими мінералами, що входять до складу багатьох промислових матеріалів. Однією зі сфер застосування алюмомагнезійної шпінелі MgAl_2O_4 є радіокераміка, де вона слугує як підклад для нанесення плівок GaAs, ZnSe [1]. Деякі з цих мінералів забарвлені в інтенсивні кольори й використовуються як пігменти в керамічних фарбах. Отримати порошкоподібну шпінель із наперед заданою дисперсністю у разі застосування традиційних методів синтезу порошоків за низьких температур практично неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цитратно-гелевий метод дає можливість синтезувати нанорозмірні, однорідні за розмірами частинок і хімічним складом порошки [2]. Крім того забезпечується високий ступінь повноти перебігу реакцій на всіх стадіях синтезу вихідного порошку.

Автори [3, 4] отримали синтетичну алюмомагнезійну шпінель під час використання нетрадиційних способів синтезу тонкодисперсних керамічних порошоків: термічним розкладом солей, співосадженням компонентів, золь-гель та криохімічними методами. Одні з цих методів дозволяють одержати шпінель за порівняно низької температури ($\sim 900^\circ\text{C}$), однак отриманий порошок не є монофазним. Використовуючи інші методи, цей недолік можна усунути за рахунок